

Ornis Hungarica 15-16: 19-24. 2008

A kormos légykapó (*Ficedula hypoleuca*) megtelepedése a Dél-Alföldön

Andrési Pál és Galiba Ferenc

Andrési, P. and Galiba, F. 2008. Breeding of the Pied Flycatcher (*Ficedula hypoleuca*) in South Hungary. – Ornis Hung. 15-16: 19-24.

The Pied Flycatcher is a rare breeding species in Hungary, with an estimated breeding population of 30-50 pairs. The first breeding of the species in South Hungary was recorded by F. Galiba in 1993, near Sándorfalva. In 2003, the breeding of the species was recorded at another place, near Ásotthalom. Both locations are characterised by dry sandy soil, and cultivated deciduous and pine forests. Pied Flycatchers breed in artificial nestboxes at both places. At Sándorfalva, the species has been breeding continuously since 1993, with 1-5 pairs in each year. At Ásotthalom, the birds were present between 2003 and 2005, but disappeared from the nestbox colony after two years of unsuccessful breeding, that may exemplify the vulnerability of small populations. In conclusion, these observations suggest that the Pied Flycatcher is a rare (1-5 pairs) but regular breeding species in South Hungary.

A kormos légykapó Magyarország domb- és hegyvidéki erdeinek ritka, alkalmi fészkelő faja. Hazai fészkelő állományát 30-50 párra becsülik. A Dél-Alföldön, Szeged közelében, Sándorfalván Galiba Ferenc észlelte az első költő párt 1993-ban mesterséges fészekodúban (Galiba & Galiba 1993). Mivel a faj Európa középső és északi területein költ, alföldi megtelepedése igen szokatlan. 2003-ban egy másik Szeged közeli területen, Ásotthalmon is sikerült igazolni a faj költését. Mindkét területre a száraz, meszes homoktalajok a jellemzőek. A mesterségesen telepített erdőkben fenyvesek és lomberdők egyaránt találhatóak. A lomberdőkben elszórtan idős, 90 év körüli kocsányos tölgyeket találhatunk. Mindkét területen mesterséges fészekodúban költ a faj, természetes odúban történő költését nem észleltük. Sándorfalván 1993 óta folyamatosan, minden évben költ 1-5 pár. Ásotthalmon 2003 és 2005 között költött, azóta az odútelepen fészkelése megszűnt. Ez utóbbi terület is jól mutatja, hogy ezek a mikropopulációk mennyire sérülékenyek, hiszen két év sikertelen költése után szűnt meg a fészkelése. Az elmúlt másfél évtized megfigyelései alapján megállapítható, hogy a kormos légykapó kis számban (1-5 pár), de rendszeresen költ a Dél-Alföldön.

Kulcsszavak: kormos légykapó, ritka költő faj, mesterséges fészekodú telep, mikropopuláció.

Andrési P., Bedő Albert Középiskola, 6783 Ásotthalom, Kiss Ferenc krt. 76, e-mail: andresi.pal@gmail.com.
Galiba F., 6723 Szeged, Kecskeméti u. 14/B.

1. Bevezetés

A kormos légykapóról hazai adatok alapján az alábbiakat ismerjük:

Elterjedése: Európa középső és északi területein, valamint Nyugat-Szibéria egy részén költ. Elterjedése nyugaton Közép-Franciaországig húzódik. Szigetszerűen költ a Brit-szigeteken, az Ibériai-félszigeten és az Atlasz-hegységben.

Elterjedésének déli határa az Alpok és a Kárpátok északi vonulatán húzódik. Magyarország a faj elterjedési területének déli határa mentén fekszik, ezért a faj hazánkban csak szórványosan fészkel. Tavaszi és őszi vonulásakor rendszeresen, nagy számban vonul át az országon (Barbácsy 1998).

Magyarországi elterjedése: Domb- és hegyvidéki lomberdeink ritka, alkalmi fészkelő faja. Hazánk mai területén

1. ábra. A kormos légykapók dél-alföldi költőterületei (sávozott területek).

először 1906-ban Iharosberényben figyelték meg fészkelését, majd 1908-ban Kőszegen. Az elmúlt évtizedekben több helyen észlelték költését, elsősorban a Dunántúlon, de megfigyelték a Bükk-hegységben is. A Dél-Alföldön, Szeged közelében Galiba Ferenc észlelte az első költő párt 1993-ban (Galiba & Galiba 1993). Hazai fészkelő állományát 30-50 párba becsülik (Barbácsy 1998).

Fészkelőhelye: Kőszegen városi parkban, a Soproni-hegységben kocsánytalan tölgyvel, bükkal elegyes lucfenyvesben költött. Vas és Zala megyékben idős gyertyános-tölgyesekben, néha gyertyánnal elegyes bükkösökben, illetve elegyetlen bükkösökben fordult elő. A Budai-hegységben szintén gyertyános-tölgyesben figyelték meg. Sárváron mezei juharral elegyes tölgy-kóris ligeterdőben fészkeltek (Barbácsy 1998).

Fészkelése: Kikorhadt ágcsonkban, üres harkályodúban és mesterséges

fészkekodúban egyaránt költ. Mesterséges fészkekodúban több helyen is megfigyelték. Így a Soproni-hegységben B-típusú eternitodúban költött. Dr. Molnár Gyula közlése szerint a Bükk-hegységben is mesterséges odúban fészkeltek.

2. Anyag és módszer

Sándorfalván és Ásotthalmon egyaránt mesterséges fészkekodútelepen mutattuk ki a kormos légykapó költését (1. ábra). Természetes odúban történő költését nem észleltük. A madarak meghatározása kézi távcsővel történt, a hím madarak alapján.

A vizsgált időszak alatt egy alkalommal, Ásotthalmon észleltük örvös légykapó (*Ficedula albicollis*) költését. Ez alapján megállapítható, hogy a Dél-Alföldön az örvös légykapó rendkívül ritka költő faj, ritkább, mint a kormos légykapó. Éppen ezért a hybrid költések

1. táblázat. A kormos légykapó állományváltozása Sándorfalván.

Év	Sikeres fészkelések		Sikertelen fészkelések	
	Fészekszám	Kirepült fiókák száma	Fészekszám	Tojásszám
1993	1	7		
1994	1	8		
1995	2	6+5=11	1	6
1996	2	7+5=12		
1997	3	6+5+7=18		
1998	1	8	1	7
1999	2	5+7=12	1	3
2000	1	6	1	6
2001	3	6+6+6=18	2	8+3
2002	3	6+7+6=19	1	8
2003	2	5+5=10	1	6
2004	1	7		
2005	3	7+8+7=22	1	6
2006	1	8	1	7
2007	2	6+7=13		
2008	3	7+6+6=19		
Összesen:	31	198	10	60

valószínűsége is elhanyagolható. Mivel a kormos légykapó is igen ritka fészkelő, ezért a madarakat igyekeztünk kevésbé zavarni. Ezzel magyarázható, hogy a sikeresen kirepült fiókák számán kívül egyéb költésbiológiai vizsgálatot nem végeztünk.

A költések eredményességét, a kirepült fiókák számát többé-kevésbé véletlenszerű időpontban állapítottuk meg. Mivel a madarak tojásrakáskor érzékenyebbek, ezért igyekeztünk fiókakorban elvégezni a számlálást. A kirepülést követően a számadatot még pontosítani tudtuk, az esetlegesen elpusztult fióka maradványa alapján.

2.1. Sándorfalva

A Sándorfalvi erdő Szegedtől északra, attól 15 km-re található, része a Pusztaszeri Tájvédelmi Körzetnek. Az erdőtömb a Sándorfalvát Dóccal összekötő műút mellett található. A száraz, homokta-

lajra telepített vegyes fenyő- és lomberdőben egyes fák kora eléri a 90 évet is. Az MME Csongrád Megyei HCS 1988 óta 80 madárodúból álló telepet működtet az erdőben. Újabb odúk kihe-lyezésével, illetve a tönkrementek cseréjével 2003-ra ez a szám 114-re emelkedett.

A kormos légykapó öt év után, 1993-ban jelent meg, és azóta rendszeresen költ. Az odúk vizsgálata évente átlagosan 8-10-szer történt. Költési időszakban március második felében, április közepén és végén, májusban és júniusban általában háromszor. A légykapós fészekkezdemények különös figyelmet kapnak.

2.2. Ásotthalom

Ásotthalom Szegedtől 30 km-re, nyugatra található település. A területre szélsőségesen száraz, meszes homoktalajok a jellemzőek. A Bedő Albert Középiskola

Tanulmányi erdeje mesterségesen telepített erdőtömb, amelynek közel 70%-át többnyire középkorú erdei-és fekete-fenyvesek alkotják. A lombdők leggyakoribb faja a szürke nyár. Az erdőtömb legértékesebb része egy közel 25 ha kiterjedésű öreg, 100 év feletti vegyes lombdő, amelyekben kocsányos tölgy, szürke nyár és fekete dió a meghatározó fafajok. 2001 tavaszán az MME Csongrád Megyei HCS segítségével 40 A és B típusú odút helyeztünk ki három erdőrészletbe, majd 2004-ben további 20-at. Az odúk egy része az öreg, vegyes lombdő közelében található fenyvesekbe lett kihegyezve.

A kormos légykapó két évvel a kihegyezések után jelent meg. A teljes odútelep vizsgálata évente kétszer, május második felében és június közepén történik. A fészkekezdemények közbülső vizsgálata, a két időponton kívül általában egy, ritkábban két alkalommal történt.

3. Eredmények

3.1. Sándorfalva

Költési adatok: A faj első költését a Dél-Alföldön Galiba Ferenc figyelte meg a Sándorfalvi erdőben 1993 májusában, egy B típusú deszkaodúban. A deszkából készült odú érdekessége, hogy a röpnnyílás

egy természetes, enyhén ferde, 36 mm átmérőjű ággöcsnyílás volt (Galiba & Galiba 1993). Az első megfigyelést követően a kormos légykapó az odútelep rendszeres költő faja lett. Az elmúlt évek költési adatait az 1. táblázat mutatja.

Fészkelőhelye: Az 1993-ban megtalált első fészkek egy kocsányos tölgyre 2,7 m magasan helyezett madárodúban volt. Az odú környékén fekete- és erdeifenyővel elegyes cser és kocsányostölgyes állomány állt. Az elmúlt évek tapasztalata alapján elmondható, hogy a faj minden fészke mesterséges odúból került elő. Általában 2-3 m magasan kihelyezett, déli tájolású, 30 mm röpnnyílású olyan odúkat választottak, amelyek előtt kisebb-nagyobb nyílt légterek voltak. A fészkelőhely kiválasztásánál a fafaj nem volt meghatározó. Egy tarvágás után a zárt fenyves szélén lévő odúkat is elfoglalták. Az elmúlt időszak alatt természetes odúban egyszer sem sikerült megfigyelni.

Költési idő: Általában május utolsó hetében foglalták el a fészkekodú környékét, majd június elején volt teljes a fészkealj. A fiókák június közepén keltek ki, majd a hónap végén repültek ki a fészkekből.

Egyéb megfigyelések: A faháncsból, fűszálakból, fenyőtűből épített szabályos fészkekehely többnyire az odú közepére épül. A kehely fala, pereme masszív, meszteri szövevény, amely 5-7 nap alatt készül

2. táblázat. A kormos légykapó állományváltozása Ásotthalmon.

Év	Sikeres fészkelések		Sikertelen fészkelések	
	Fészkekszám	Kirepült fiókák száma	Fészkekszám	Tojásszám
2003	2	4+6=10		
2004	1	5	3	7+6+5=18
2005	-		2	4+5=9
2006	-		-	
Összesen:	3	15	5	27

el. A megfigyelések szerint tojásrakásnál egy nap kimaradhat, különösen ha a tojászám 8. Fészeképítés és tojásrakás idején kényes a zavarásra, költés közben viszont már nagyon nyugodt. Emberi zavarásra visszavezethető sikertelen költését nem tapasztaltuk.

Fészekrablás egy esetben fordult elő, ekkor 8 tojás tűnt el az egyik fészekből. Valószínűleg mókus rabolta ki az odút.

Sándorfalván az odútelep környékén az elmúlt két évtizedben örvös légykapó egyszer sem fordult elő.

3.2. Ásotthalom

Költési adatok: A faj először 2003-ban fészkel, amikor két odúban is költött (Andrési 2004). Az elmúlt évek költési adatait a 2. táblázat mutatja:

Fészkelőhelye: A megjelenés első évében az egyik fészek egy középkorú szürke nyáras szélén, egy erdei nyiladék mentén, 1,7 m magasan kihelyezett odúban volt. A másik odú egy öreg lomberdő közelében, egy 33 éves fekete-fenyves közepén található ligetes hegyi juhar foltban volt. A 2004. évi fészek odúja a fekete-fenyves egyik kis tisztására nézett. Sándorfalvához hasonlóan a fészkek általában nyiladék vagy tisztás szélén, délre néző odúban épültek. Kivételt képez két fészkekezdemény, amely zárt fenyvesben épült. Az odúk általában 2,5-3 m magasra lettek kirakva. A költésre használt odúktól legfeljebb 50 m-re húzódik az öreg, vegyes lomberdő.

Egyéb megfigyelések: A 2003-as év két fészke lényegesen eltért. Az egyik fészek csak fűszálakból épült, a másikban a fűszálak mellett nagyon sok kéregdarab is volt. 2004-ben az egyik fészket ismeretlen ragadozó kirabolta, míg a

másik fészek fiókait vérszívó légykapók pusztították el. A pótköltések június második felében kezdődtek, mindkét esetben 5 tojásos fészkealjjal. Az egyik pótköltésnél a tokos fiókák ismeretlen eredetű pusztulását tapasztaltam.

Az odútelepen egy alkalommal, 2002-ben költött sikeresen az örvös légykapó, azóta fészkelését nem észleltem.

Gyűrűzési adatok: Ásotthalmon valamennyi kirepült fióka gyűrűzésre került. Sándorfalván egy esetben, 1996-ban gyűrűztek meg 7 fiókát. Ásotthalmon 2004-ben fotózás közben dr. Kalotás Zsolt a költő hím lábán gyűrűt vett észre. A madarat függönyhálóval sikerült befogni, ez után derült ki, hogy előző évben fiókaként gyűrűztük meg Ásotthalmon. Ez alapján feltételezhető, hogy az itt kelt fiatal hímek a következő év tavaszán ugyanoda térnek vissza, itt foglalnak territóriumot. Párt az átvonuló egyedek közül tudnak választani, ha megfelelő fészkelő- és táplálkozóterület is rendelkezésre áll.

4. Értékelés

A Dél-Alföldön először 1993-ban a Sándorfalvi erdőben észlelték a kormos légykapó költését egy mesterséges odútelepen. Az azóta eltelt több mint másfél évtized során a faj rendszeresen, minden évben megjelent, a sikeresen fiókát nevelő párok száma 1-3. Ásotthalmon a Tanulmányi erdőben 2003-ban észleltük az első légykapópárt. A két terület között légvonalban 35 km a távolság. Az elmúlt másfél évtized megfigyelései alapján elmondható, hogy 4-5 pár kormos légykapó költ bizonyíthatóan a Dél-Alföldön. Mindkét területen, illetve annak közelében megtalálható a kocsányos tölgy,

amely fiókanevelés idején fontos táplálékszerző hely lehet. Megtelepedésüket elősegíthette, hogy mindkét területen található öreg, klimax fejlődési stádiumban lévő homoki erdő. Megtelepedését az odútelepen az is segítheti, hogy más odúlakó, rovarévi madárfajok után jelenik meg, amikor talál üres fészekodút. Megtelepedését a többi odúköltő fajtól eltérő táplálékszerző stratégiája is elősegítheti.

A sándorfalvi példa igazolja, hogy egy mikropopuláció évtizedeken keresztül is fennmaradhat. Ugyanakkor az ásothalmi példa mutatja, hogy egy ilyen mikropopuláció mennyire sérülékeny, hiszen innen a madarak három év után eltűntek.

Köszönetnyilvánítás. Ezúton mondunk köszönetet Barkóczy Csabának, Berdó Józsefnek, Haraszthy Lászlónak, dr. Kalotás Zsoltnak, Kármán Balázsnak, Nagy Tamásnak és dr. Molnár Gyulának a faj azonosításában nyújtott szakmai segítségükért.

Irodalomjegyzék

- Andrési, P. 2004. Újabb kormos légykapó (*Ficedula hypoleuca*) költések a Dél-Alföldön. – *Aquila* 111: 203-204.
- Barbácsy, Z. 1998. Kormos légykapó (*Ficedula hypoleuca*). Pp. 327-328. In: Haraszthy, L. (szerk.): Magyarország madarai. Mezőgazda Kiadó, Budapest.
- Galiba, F. & F. Galiba, 1993. Kormos légykapó (*Ficedula hypoleuca*) költése Szeged mellett. – *Aquila* 100: 279.